

Csúr Gábor Attila
Henrik Pontoppidan műveinek
magyarországi fogadtatástörténete*

1. Bevezető

Henrik Pontoppidan (1857–1943), a modern áttörésnek¹ nevezett skandináv irodalomtörténeti korszak egyik kulcsfigurája, először Dániában, majd később egész Európában általános ismertségre tett szert a múlt század folyamán. Ebben igen meghatározó szerepet játszott köteteinek külföldi terjedése. Ami hazánkat illeti, a nemzetközi viszonyok ismeretében megállapíthatjuk, hogy műveinek magyarításai aránylag hamar jelentek meg nálunk. Feltehetően ennek köszönhető, hogy a Pontoppidannal foglalkozó magyar nyelvű szekunderirodalom meglehetősen kiterjedt és szerteágazó. E két utóbbi kiindulópontból ered a tanulmány vezérfonala. Mivel eddig még nem született összefoglaló munka arról, hogyan alakult a szerző műveinek hazai recepciója az utóbbi százhusz évben, kézenfekvőnek tűnt a skandinavisztikai kutatást egy újabb, hiánypótló jellegű tudományos területtel bővíteni.

Noha ő maga soha nem látogatott el hozzánk Dániából,² és kevés közvetlen ismeretséget tudhatott magáénak, a Nobel-díjas regény- és novellaszerző számos ponton kapcsolódik Magyarországhoz. Három fontosabb regényét és jó pár kisebb elbeszélését is több változatban lefordították; az ezeket elemző tanulmányok, kritikák vagy esszék bibliográfiai adatai csak több oldalra férnek el. Hajdu Henrik, Pontoppidan műveinek fő tolmácsolója, élénk levelezésben állt a külföldi alkotóval, egyszer még is látogatta Charlottenlundban.³ Nem utolsó sorban

*Csúr Gábor Attila, *Henrik Pontoppidan műveinek magyarországi fogadtatástörténete = Skandinavisztikai Füzetek 11 (Skandináv Kultúrmozaik)*, szerk. Masát András, Mádl Péter, Péró Krisztina, Budapest, ELTE Germanisztikai Intézete, 2017, 37–52. Az eredeti oldalszámokat szögletes zárójelben adtam meg a szövegben, a lábjegyzetekben és az irodalomjegyzékben.

¹Lásd például: FIBIGER, Johannes, LÜTKEN, Gerd, *Litteraturens veje*, Systime, 2004, 194–225.

²Ugyan 1932-ben meghívást kapott a Budapestre a Nemzetközi PEN Club 10. világkongresszusára, azonban csak egy novellával járult hozzá a Nyugat 1932-es PEN-számához, vö. PONTOPPIDAN, Henrik, *Sasút (Ørneflugt)*, *Nyugat* 25(1932), IX–X, 506–507. Forrás: KOSZTOLÁNYI, Dezső, HELTAI, Jenő, HERCZEG, Ferenc, *Levelek a PEN Club Tizedik Világkongresszusára meghívottak részére*, Petőfi Irodalmi Múzeum, Kézirattár, 1986. évi kéziratári szörvány, V.5009/2.

³HAJDU Henrik, *A skandináv irodalom szolgálatában*, Nagyvilág 7(1962), XII, 1853–1861.

pedig sokat tett azért, hogy felkeltse a nyelvi határainkon innen élő olvasóközönség érdeklődését a *Szerencsés Péter*, *Az ígéret földje* vagy *A halottak országa* iránt.

A tanulmány összegzi az eddig elvégzett kutatás eredményeit és az azokkal szoros összefüggésben álló szakmai észrevételeket. Mivel a most lezárt szakasz egy hosszabb munkafolyamat része, elképzelhető, hogy a feldolgozott gyűjtemény a későbbiekben újabb részletekkel [38] egészülhet ki. Ezt a célt szolgálják majd az utolsó pontban felsorolt, a kutatási terület bővítésének és folytatásának irányelveire vonatkozó javaslatok.

2. Források és módszer

Mint minden más áttekintő jellegű fogadtatástörténeti munkát, jelen dolgozatot is észszerű keretek közé kellett illeszteni. Emiatt jórészt az irodalmárközönség értelmezési kísérleteim keresztül, illetve egyéb irodalomtörténeti szempontból kiemelkedő események és tények megvilágításával mutatjuk majd be a szerző regényeinek és novelláinak felszívódását a hazai tudományos és kulturális közéletbe. Figyelmem kívül kellett hagynunk azokat az említéseket vagy hivatkozásokat, amelyek pusztán érintik a szerzőt és műveit, esetleg kizárólag a szerző személyével, életkörülményeivel foglalkoznak. Nem képezték a vizsgálat tárgyát audiovizuális források (például rádió- és tévéműsorok). A korpusz ennél fogva a következő műfajú nyomtatott vagy elektronikus felületen elérhető szövegekre korlátozódik: műfordítások, újságcikkek, könyvismertető, műkritikák és egyéb sajtótermékek, valamint esszék, tanulmányok, lexikoncikkek és más tudományos igényű szövegek.

A cikk utalni fog a szövegek háttérét adó irodalomelméleti irányzatokra, illetve ahol ez nyilvánvaló vagy feltételezhető, az egyes szerzők az irodalmi és sajtónyilvánosság orgánumaiban keresztül folytatott párbeszédére. A várakozással ellentétben szokványos értelemben vett, keresztihivatkozásokban gazdag, hatástörténettel átszőtt recepcióról viszont aligha beszélhetünk, hiszen a legtöbben, akik tollat ragadtak Pontoppidan műveinek ihletésében, gyakran elődjeiktől függetlenül alakították ki véleményüket.

3. A fordításokról

A szerző legismertebb regénye, az 1905-ből származó *Lykke-Per* franciaországi bemutatkozása 1947-ig, az angol átültetés pedig egészen 2010-ig váratott magára, míg a magyar már 1928-ra elkészült. Bár németül rögtön 1906-ban kiadták, fontos szem előtt tartani, hogy a magyar Pontoppidan-fordítások száma⁴ szinte vetekszik a Dániára több körülményből adódóan mindig is nyitottabb és lépéselőnyre élvező Németország mutatóival.⁵ Poul Carit Andersen, Pontoppidan

⁴[38] Tíz elbeszélés és a három legismertebb regény, ezek közül némelyik többféle változatban.

⁵A három nagyregény és az átdolgozásoktól függően nagyjából tizennégy rövidebb elbeszélés.

egyik első életrajzírója és kortársa, *Henrik Pontoppidanról* című írásában kiemeli, miért lehet sajátos Magyarország státusza:

„Henrik Pontoppidan művei már igen hamar megjelentek idegen nyelvű fordításban. [...] Magyarország kiváltképpen [39] jeleskedett, köszönhetően Hajdu Henriknek, aki jó néhány skandináv regényt átültetett magyarra, valamint megkülönböztetett figyelemmel követte Henrik Pontoppidan alkotói munkáját.”⁶

Minden kétségen felül áll, hogy Pontoppidan megismertetése az itthoni műkedvelő réteggel Hajdu Henrik (1890–1969) nevével forr össze. Az ő tevékenységét megelőzően, a századfordulótól az első világháború végéig, csak rövidebb novellák láttak napvilágot, rendszerint anonim fordításban, és nem vonták magukra túlzottan a közönség figyelmét sem, mégis elengedhetetlen, hogy megemlékezzünk róluk.⁷ *A vándor*⁸ 1894. november 3-án jelenik meg a Fővárosi Lapokban.⁹ A Pesti Hírlap¹⁰ 1899. február 4-én kiadott számában található *Haladjunk a korral!* című elbeszélését, s itt taglalnám *A nagy költő életéből* címet viselő rövid prózaművet is, amely a Tolnai Világlapjának¹¹ 1911. szeptemberi kiadványában lelhető fel. A fordító nevét és az eredeti címet egyik újságban sem közlik, a szövegek tartalmából viszont arra következtethetünk, hogy mindkét esetben a *Digterliv*¹² szolgálhatott a fordítás alapjául. A Pesti Napló¹³ hasábjában 1900. április 30-án bukkan fel a *A sas tragédiája*,¹⁴ amely később eltérő címmel több gyűjteményben is szerepel majd. A Vasárnapi Ujság¹⁵ 1916-ban nyolc lapszámban adja közre az *Ifjú évek. Levelek egy töviskoszorúból* című hosszabb novellát,¹⁶ ahol később néhány sorban bemutatják a szerzőt is. [40]

⁶[39] CARIT ANDERSEN, Poul, *Omkring Henrik Pontoppidan = Bogvennen. Aarvog for Bogkunst og Boghistorie*. udg. af DAHL, Svend, København, Fischers Forlag, 1951, 64. Ford. Cs. G. A.

⁷Az itt következő néhány tétel a nyomtatott sajtó terméke, ennél fogva talán előnyösebb volna mindezt a következő pontba foglalni. Mégis, hogy egységes képet kapjunk a fordításokról, itt vesszük sorra őket.

⁸Eredeti cím és megjelenés: Uő, *Vandrerens. En Epilog = P., H., Fra Hytterne. Nye Landsbybilleder*, Koppenhága, Gyldendal, 1887. A továbbiakban lábjegyzetben szerepelnek majd az első dániai kiadás adatai.

⁹1864–1903, szépirodalmi napilap. „Virágzása idejében [...] valószínű, hogy hatvanezren olvasták” MILKÓ Izidor, *Vadnay Károly és a Fővárosi Lapok*, Nyugat, 17(1924), III, 181.

¹⁰1841–1944, politikai napilap, példányszáma a századforduló környékén jelentősebb, 30-50 000 körül mozgott. CIEGER András, *Magyarország politikai kultúrája a dualizmus időszakában*, Múltunk – politikatörténeti folyóirat 45(2000), III, 42.

¹¹1901–1944, képes hetilap. „A Tolnai Világlapja a világháború kitörésekor már 100 000-es példányban jelent meg.” SZENTIRMAI István, *Fejezetek a magyar katonai filmgyártás történetéből*, Honvédségi Szemle, 1999/9, 141.

¹²PONTOPPIDAN, Henrik, *Digterliv = P., H., Krøniker*, P. G. Philipsens Forlag, 1890.

¹³1850–1940, politikai napilap, példányszáma 1910-ben 45 000.

Forrás: <https://mediator.tenet.wordpress.com/2014/12/01/pesti-naplo-1850-1940/> (utolsó hozzáférés: 2017. jan. 26.).

¹⁴PONTOPPIDAN, Henrik, *Ørneflugt*. Az Aarhus Stiftstidende 1894-es ünnepi kiadványában.

¹⁵1854–1921, ismeretterjesztő hetilap. „Összterjedelme a bekötött évfolyamokkal teljes fennállása alatt 8–10 ezer ív körüli.” OROSZ Noémi, *A Vasárnapi Ujság (1854–1921) története*, Debrecen, publikálatlan diplomadolgozat, 2009, 31.

¹⁶PONTOPPIDAN, Henrik, *Ung elskov. Blade af en Mindekrans*. Koppenhága, Gyldendal, 1906.

Az 1919-ben önnálló kötetként kiadott *Mártha, az ördög leánya*¹⁷ Schöpflin Aladár fordítói érdeme. Ugyanebben az évben ismét az Athenaeum nyomda rendezői sajtó alá Pontoppidan szóban forgó elbeszélését, Balzac és Poritzky hasonló terjedelmű írásaival egybefűzve. A mondhatni kérészerű *Kékmadár* (vagy másutt *A kékmadár*) folyóiratban kapja kézhez a korabeli olvasó *A vándor visszatér*¹⁸ címet viselő novellát. A később a vers miatt perbe fogott József Attila *Lázadó Krisztusa* „és Hajdú Henrik Pontoppidan-fordítása [kivívta] a hatóságok figyelmét; a szerkesztőt belügyminisztériumi leirat szólította fel a *Kékmadár* megszüntetésére.”¹⁹ Jelentős változás az előzőekhez képest, hogy egészen ideig feltehetően németből dolgozták át Pontoppidan rövid lélegzetű prózaműveit, Hajdu Henrik viszont már az eredeti dán szövegeket használja.

A *Thora van Dekent* a Pantheon és a Révai Kiadó is megjelenteti 1929-ben.²⁰ Ez a gyűjtemény négy elbeszélést foglal magába: *Thora van Deken*,²¹ *Hoeck polgármester és felesége*,²² *A királyi vendég*²³ és végül *A vándor visszatér*, amelynek közreadása most már nem vonz maga után büntetőjogi következményeket. Pontoppidan-novellák ezt követően egy-két vegyes antológiában és máshol még előfordulnak: *A Sasút* egyszer a Nyugat 1932-es 9–10. számában, másszor *Az erős szabó*²⁴ és *A bölcsök köve*²⁵ kíséretében a *Nobel-díjas írók antológiájában* (1935), valamint harmadszor az *Elbeszélések a világirodalomból* című antológiában (1965).

A szerző regényei közül a *Szerencsés Péter*²⁶ éri meg a legtöbb önálló kiadást. 1928-ban Dick Manó, 1959-ben az Európa Kiadó új fordításban,²⁷ utóljára pedig a Kriterion Kiadó közli 1974-ben. A Dante Kiadó szintűgy kötetbe rendezői, azonban a könyv kolofonjában vagy egyéb adatbázisban nem áll rendelkezésünkre adat az évszámról. *Az [41] ígéret földjét*²⁸ 1961-ben a Táncsics Kiadó, *A halottak országát*²⁹ 1966-ban az Európa mutatja be a szerző hazai olvasótáborának.

¹⁷[40] Ua.

¹⁸Uő, *To Gange mødt*. Tilskueren, 26(1886), II.

¹⁹MARKOVITS Györgyi, *Czakó Ambró elkobzott kiadványai a kurzus idején*, Irodalomtörténet, 62(1980), XII, 503.

²⁰Ezt egy újabb utánnomás követi a Pantheonnál 1930-ban, *A kiválasztottak* sorozatban.

²¹PONTOPPIDAN, Henrik, *Lille Rødhætte*, Koppenhága, Det Nordiske Forlag, 1900.

²²Uő, *Borgmester Hoeck og Hustru. Et Dobbeltportræt*, Koppenhága és Kristiania, Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, 1905.

²³Uő, *Den kongelige Gæst. En Krønike*, Juleroser 4(1902), XII.

²⁴PONTOPPIDAN, Henrik, *Den stærke Skrædder* = P., H., *Krøniker*, Koppenhága, P. G. Philipsens Forlag, 1890.

²⁵Uő, *De Visers Sten* = Uo.

²⁶Uő, *Lykke-Per*. 1–8. Koppenhága, Det Nordiske Forlag, 1898–1904.

²⁷A Népszabadság 1959. július negyedikén számból be arról, hogy az átdolgozott fordítás „több évi feszült munka, körültekintő gondosság, nagy nyelvi erő és lelemény eredménye”. Vajon Hajdu megszívlelte Zolnai Gyula nyelvművelő kritikáját, amelyben a 1928-as változatot hét oldalon át helyesbíti? Nem tudjuk, de gyanítható, hogy nem csak utóbbi volt elégedetlen a „fordítás magyarságának gyarlóságai”-val. ZOLNAI Gyula, *Egy regényfordításról*, Magyarosan – Nyelvművelő folyóirat, 2(1933), III–IV, 31.

²⁸[41] PONTOPPIDAN, Henrik, *Det forjættede Land*, 1–3, Koppenhága, Det Nordiske Forlag, 1891–1895.

²⁹Uő, *De Dødes Rige. En Fortælling-kres af Henrik Pontoppidan*, 1–4. Koppenhága, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, 1912–1916.

4. Pontoppidan művei a hazai sajtóvilvánosságban

Az Uj Idők W. P. álnévre hallgató kritikusa³⁰ Gerhart Hauptmann *A vörös kakas* című darabjáról publikál recenziót az 1901. december 15-én megjelent számban. A darab témája kapcsán szükségesnek érzi, hogy utaljon rá és idézzon Pontoppidan *Knokkelmanden* című elbeszéléséből,³¹ azt azonban, hogy ezzel milyen fordításban és hol találkozhatott, nem tudjuk pontosan.

A Vasárnapi Ujság 1916-ban nem csak egy elbeszélést (fentebb), hanem egy rövid jellemzést is közöl, azonban az 1920-as évekig nem kapnak kritikai visszhangot művei. Viszont jó okunk van feltételezni, hogy egyes itthoni körökben a húszas évek vége felé már közismertnek számíthatott a neve, s ezt a következő tények is alátámasztják. A már akkor magas lapszámú Népszava 1927. július 24-én hetvenedik születésnapja alkalmából üdvözli a dán író, s hasonlóképpen tesz a Nyugat 1927-es 15. száma, ahol Karl Kristian Nicolaisen méltatását Hajdu Henrik fordításában, öt részben olvashatjuk.³² A Népszava 1927-es évi nagy naptárában önálló helyet foglal el egy kép és egy rövid jellemzés társaságában. Hajdu folyamatosan tart előadásokat északi témában, igaz, válogatott publikum előtt: *Az északi írókról* (két részben, 1922) vagy *Pontoppidan és Andersen Nexö* (1928).³³ Alig telik el ezután két év, amikor Kassák Lajos a *Thora van Deken* kapcsán a Nyugat *Irodalmi figyelfő* rovatában determinizmusról,³⁴ társadalmi osztálykritikáról,³⁵ illetve Pontoppidan személyes és művészi életpályájáról ír. Hajdu a Nyugat 1931/5. számának hasábjain egy dán antológiakötet megjelenése alkalmából Hajdu tollán keresztül maga a szerző szól az olvasóhoz, és párhuzamot von a dán novellaszerző Steen Steensen Blicher (1782–1848) és Hans Christian [42] Andersen (1805–1875) történelmi tekintélye között.³⁶ A *Mands himmerig: Pontoppidan regénye* a Nyugat ugyanezen évből származó hetedik számában³⁷ szokatlan vállalkozás Hajdu részéről. Az épp akkoriban dánul megjelent regényről szóló műkritikát ugyanis nem követte magyar nyelvű kiadás, jóllehet a fordító visszaemlékezésében feltünteteti a saját kezűleg átültetett művek listáján.³⁸

Minden bizonnyal az időrendben elsőként megjelent regény készítette a legtöbb cikkíró véleménynyilvánításra. Emlékezetesnek mondható Dóczy János és

³⁰Feltehetően Farkas (Wolfner) Pál.

³¹PONTOPPIDAN, Henrik, *Knokkelmanden* = P., H., *Fra Hytterne. Nye Landsbybilleder*, Koppenhága, Gyldendal, 1887.

³²A köszöntés nem maradt dániai visszhang nélkül. Az Ujság 1927 szeptember huszonötödikén beszámol arról, hogy több dán napilap is felfigyelt a magyarországi eseményekre. ISM., *A dán sajtó és a Nyugat*, Az Ujság, 1927. szept. 25., 13.

³³KUN Zsigmond, *Visszaemlékezés a PTOE-re*, Irodalomtörténet, 54(1972), IV, 951, 956.

³⁴„Pontoppidan nem az embereket, hanem a sorsukat írja meg”. KASSÁK Lajos, *Thora van Deken*, Nyugat 22(1929), XXI, 560.

³⁵„A polgári osztály egyik legszentebb intézményének, a családi életnek tragikus örvényei,” fejezi ki magát költőien Kassák a *Hoeck polgármester* tematikáját illetően (Uo.).

³⁶[42] HAJDU Henrik, *Dán elbeszélők: Kner kiadás*, Nyugat 24(1931), V, 345–346.

³⁷Uő, *Mands himmerig: Pontoppidan regénye*, Nyugat 24(1931), VII, 482–483.

³⁸HAJDU, 1962, *i. m.*, 1853–1861.

Hajdu Henrik vitája, amelyet előbbi a szélsőjobbaldali irányultságú Magyar-ság³⁹ 1929. február 17-i számában robbant ki azzal, hogy a *Szerencsés Péter* terjedős tartalmi kivonatolása során megrövidíti az alkotást, és ezzel önkényesen átértelmezi annak eredeti végkicsengését. Hogy Hajdu válaszát idézzük a Nyugat 1929-es év ötödik számából: „Vajjon meddig ér a kritika joga? Szabad-e politikai újságnak saját iránya kereteibe belenyiesnie egy Európa-szerte ismert remekművet?”⁴⁰ A biografikus megközelítés és a tartalmi summázás adja Majthényi György *Szerencsés Péterről* közölt műkritikájának gerincét a Napkelet 1930. március 1-jei lapjában. Az elbeszélés egészét vizsgálva érthetetlen, miért emeli ki Dr. Nathan személyével összefüggésben a következőket: „[a szerző] bátor kézzel nyúl az úgynevezett zsidó lélek legmélyére is és amit erről mond, igen meggyőző”.⁴¹ Egy másik napkeletes író, Kállay Miklós, *Henrik Pontoppidan a zsidókérdés első nagy regényírója* című elemzésében⁴² is inkább politikai célokra használja, mintsem elemzi Pontoppidan művét, ahogy azt a cím is sugallja.

„Pontoppidan még nem tart ott, hogy a házasság válságáról beszéljen, csak valami különös véletlen és az asszony és a férfi, aki egy életre egymás mellé kerül, nem egymásnak való ember,” olvashatjuk Nádass József Kassákra emlékeztető, a társadalmi intézmények válságának tüneteit regisztráló észrevételeit 1930-ban.⁴³ Tersánszky Józsi Jenő a jelenségnek már nem csak előhírnökét, hanem létező problémák indikátorát látja Perben: „Ez a herosz, aki előtt százszor könnyebben deferálnak az élet dolgai, mint a tulajdon lelke kimérái, nagyon-nagyon igaz, nagyon élő, nagyon a mi társadalmunk, az álszemérem, a hipokrizis társadalmának a herosza.”⁴⁴ Hasonló alaphangot üt meg Lékay Ottó könyvismertetője: „A kor válságérzetét, amelyet Thomas Mann ábrázolt, [43] Pontoppidan az idealista-materialista, kézzelfoghatóbban: a technikus-szépílélek ellentéttel fogalmazta meg.”⁴⁵

Többen úgy gondolják ellenben, hogy a soron következő mű, *Az ígéret földje*, már nélkülözi az elődjére jellemző kortársi éleslátást: „[a regény] társadalom-szemlélete és kritikája sokszor majdnem annyira tétova, mint hőséé” valamint „realizmusa ma már sok tekintetben szűk nekünk.”⁴⁶ Ugyancsak az aktualitás hiányát fájlalja a Népszava 1961. augusztus 5-én: „tagadhatatlan, hogy az idő kissé ártott a regénynek.”⁴⁷ Az utolsó alkotásról, *A halottak országáról* kevesen emlékeznek meg a magyar sajtónyilvánosságban. „Liberális és klerikális-reakciós politikai csoportok mérkőzése”,⁴⁸ olvassuk egy helyütt, míg egy másik ismertetőben „egy szétbomlófélben lévő társadalom vigasztalan körképének”⁴⁹ hiteles

³⁹1920–1944, politikai napilap.

⁴⁰Hajdu Henrik, *Szerencsés Péter*, Nyugat 22(1929), V, 354.

⁴¹Majthényi György, *Henrik Pontoppidan: Szerencsés Péter*, Napkelet 8(1930), III, 285.

⁴²Kállay Miklós, *Henrik Pontoppidan a zsidókérdés első nagy regényírója*, Napkelet 16(1938), VI, 426–429.

⁴³Nádass József, *A házasság válságának írói*, Korunk 5(1930), V, 395.

⁴⁴Tersánszky J. Jenő, *Szerencsés Péter: Henrik Pontoppidan regénye*, Nyugat 25(1932), IX–X, 591.

⁴⁵[43] Lékay Ottó, *Szerencsés Péter*, Könyvbarát 9(1959), IX, 422.

⁴⁶Nádass József, *Az ígéret földje*, Nagyvilág 6(1961), VI, 1884.

⁴⁷B. és F. Gy., *Az ígéret földje*, Népszava, 1961. aug. 5., 2.

⁴⁸Falus Róbert, *A halottak országa*, Népszabadság, 1966. máj. 6., 9.

⁴⁹Ism., *A halottak országa*, Korunk 26(1967), II, 277.

ábrázolását tulajdonítják a mű egyik fő erényének.

A század első harmadára jellemző pezsgő, sokféle politikai, művészeti véleményyt tükröző irodalmi élet hangjai az 1930-as évekre lecsengenek. A fenti idézetekből kiderül, hogy ezután csak üdítő kivételként akadnak a művészetelmélet szemszögéből értékelhető írások a magyar közéletben. Az 1930-as évek szélső-jobboldali újságírói és az 1945 utáni idők marxista ideológiakritikai zászlóvivői két merőben ellentétes politikai töltettel ruházzák fel Pontoppidan műveit, ezzel meglehetősen szűkre szabva az értelmezési lehetőségeket.

5. Pontoppidan a magyarországi tudományos köz- tudatban

Az akadémiai körökben keletkezett szövegek nem csak irodalomelméleti, hanem fogadtatástörténeti szempontból is érdekes meglátásokkal szolgálnak. Miszoglád Gábor így vélekedik a dán prózaíró szerepéről a hazai kulturális és irodalmi életben:

„Magyarországon elsőként Lukács György figyelt fel Pontoppidanra, s még öreki műveiben is többször idézte őt. A magyar kultúrába [...] még mindig nem épültek be művei, s ezen a helyzeten a tájékoztató jellegű, am sajnós tárgyi tévedésektől sem mentes alkalmi előszók sem tudtak változtatni.”⁵⁰

Az 1986-os álláspontot erősíti meg Gergye László tíz évvel később:

„Pontoppidan szellemisége nem tudott mély gyökeret eresztetni a magyar irodalmi köztudatban. Néhány ismertetésen, [44] bevezetésen kívül senki sem foglalkozott behatóbban munkásságával, fő művével, a Szerencsés Péterrel kapcsolatban is csak Miszoglád Gábor elemzészvázatát lehet említeni.”⁵¹

Ezekkel a megállapításokkal ma, több évtized eltelté után is jobbra egyetértünk, azonban mégis ki kell térnünk néhány azóta (és részben előtte) keletkezett hivatkozásra, amelyek elsőre jelentéktelennek tűnhetnek. Valóban Lukács György vezeti be Pontoppidan munkásságát a magyar akadémiai körforgásba, amikor az Auróra 1911. márciusi számában azt állítja, Pontoppidan a jellemformálásnak szokványos írói útját járja be „valamely ember lényegét kitevő anekdota meglátásától annak objektív érzéki és mégis moralizáló elbeszéléséig.”⁵² A művészeti formák elsőbbségének szószólója lévén hozzáteszi, Pontoppidan „mindig eljut az örök és problémátlan formához.”⁵³ A *regény elméletében* a *Szerencsés Péter* mint az „elvont idealizmus” képviselője bukkan fel, ahol a rezignáció, „e regény végső érzülete, [...] elválasztja más egykorú művek romantikájától.”⁵⁴

⁵⁰MISZOGLÁD Gábor, *Henrik Pontoppidan = Világirodalmi lexikon*, szerk. SZERDAHELYI István, X. (P-Praga), Budapest, Akadémia, 1986, 742.

⁵¹[44] GERGYE László, *Pontoppidan Szerencsés Péteréről*, *Filológiai Közöny*, 42(1996), I, 1.

⁵²LUKÁCS György, *Pontoppidan novellái* = L. Gy., *Esztétikai kultúra*, Budapest, Napvilág Kiadó, 1998 [1913], 84.

⁵³Uo., 85.

⁵⁴LUKÁCS György, *Az elvont idealizmus* = L. Gy., *A heidelbergi művészetfilozófia és esztétika? A regény elmélete: újkori művek*, ford. TANDORI Dezső, sajtó alá rend. FODOR Géza, Budapest, Magvető, 1975, 559.

Bóka László előszava *Az ígéret földjéhez*, eltekintve a cselekmény hosszas újraköltésétől és a tévedéseken alapuló észrevételektől, mindössze egy, az összehasonlító irodalomtudomány szempontjából figyelemreméltó meglátással szolgál. „Emmanuel Hansted segédlelkész, Móricz Zsigmond *A fáklya* című regénye hősenek előképe.”⁵⁵ Itt utalnék arra, hogy Hajdu, már korábban ismert visszaemlékezésében, szintén beszámol egy Móriczcal való találkozásáról, ahol utóbbi elárulja, olvasta dán kortársa egyes műveit.⁵⁶ Hajdu a történethez hozzáfűzi, „Móricz eredeti, őszerejű zseni, de bizonyos, hogy *Fáklya* című regényében vannak pontoppidani hatások.”⁵⁷ Bár igazolni nem tudjuk Hajdu és Bóka megérzését, a dán–magyar irodalmi komparatiztika fontos pillérének számítana egy érdemi elemzés a témában.

Ungvári Tamás *A modern irodalom válaszútjain* című tanulmánykötetében a hangzatos trivialitásokon,⁵⁸ Lukács gondolatainak elismérlésén és az állandó politika-, gazdaság- és osztálytörténeti kitekintéseken túl nem jut messzire egyik regény elemzésében sem. A kulcsszavak nála az „elmaradottság,” a „gazdasági visszamaradottság,” a tőke és a politikai érdekcsoportok átrendeződési folyamatai. Az eddigiekkel szemben áll Miszoglád Gábor Gergye László által fentebb említett 1977-es írása, amelyben olyan filozófiai kategóriák kelnek versenyre a *Szerencsés Péter* értelmezését illetően, mint ész, morál, érzék vagy a „külső determinációval való küzdelem”⁵⁹. Úgy látja, Per végül eljut a „defektállapot meghaladásához”⁶⁰, habár büszkesége feláldozásával. Kivonulását a társadalomból „reprezentatív erkölcsi tettnek,” a „valódi etikumnak”⁶¹ titulálja – ezzel elutasítja Lukács rezignációelméletét. Az itt megpendített kierkegaard-i vonatkozások jellemzik Gergye 1996-os cikkét is, ő továbbá Friedrich Nietzsche lenyomatát is felfedezni véli. *A halottak országáról* szóló tanulmánya mitológiai archetípusok jelenlétét vizsgálja a szereplők karakterábrázolásában, a *Századvégi Aladdin-reinkarnációkban*⁶² pedig összefoglalja eddigi eredményeit, ezentúl a romantikus géniusz alakjának egy speciális, késői változatát ismeri fel a *Szerencsés Péterben*.

⁵⁵BÓKA László, *Henrik Pontoppidan műhelye: Előszó* = PONTOPPIDAN, Henrik, *Az ígéret földje*, Budapest, Táncsics Kiadó, 1961, 15.

⁵⁶Ezt alátámasztja Móricz közvetett levele Pontoppidanhoz, amelyben a Rohwolt Verlag segítségével kért magának példányt *Az ígéret földjének* addigra már elkészült német fordításából. Forrás: http://www.henrikpontoppidan.dk/text/seclit/secbreve/andersen_ingeberg/1937_07_19.html (utolsó hozzáférés: 2017. jan. 26.).

⁵⁷HAJDU, 1962, *i. m.*, 1859.

⁵⁸„*A halottak országa* a modern élet, melyben az emberek kiürült lélekkel járnak-kelnek a nagyváros, a politika és az üzlet vadonában.” UNGVÁRI Tamás, *A dán naturalizmus* = U. T., *A modern irodalom válaszútjain*, Budapest, Gondolat, 1984, 53.

⁵⁹[45] MISZOGLÁD Gábor, *A dán regény a XIX. században*, Filológiai Közlöny, 23(1977), I, 81.

⁶⁰Uo., 83.

⁶¹Uo.

⁶²GERGYE László, *Századvégi Aladdin-reinkarnációk* = G. L., *A dán regény aranykora*, Budapest Universitas Könyvkiadó, 2015, 195–206.

A következő megkerülhetetlen forrás az eddig felsorolt filológiai és irodalomelméleti interpretációkhoz képest a regény újszerű átgondolását adja. Egyben pedig élesen szemben áll a Népszava K. álnéven publikáló újságírója⁶³ 1927-es megállapításával, amely a tematikai kapcsolódás miatt került ebbe a bekezdésbe. „Nem hiszem, hogy az elhibázott nevelés esete áll előttünk, talán nincs is ilyen, csak az emberi tehetetlenséget leplezzük vele,” vallja a szerző a *Szerencsés Péter* főszereplőjéről. Vincze László és Vincze Flóra *Regényirodalom és pedagógia*⁶⁴ című munkájukban Per kívülállását éppen a *nevelhetőség* szempontjából veszik közelebről szemügyre, viszont egészen eltérő nevezőre jutnak. A főszereplő kudarcát az individuálpaszichológián keresztül közelítik meg, ahol a kirekesztődés egyértelmű következménye a gyermekkorban elszenvedett és ellene folytatott „tervszerű üldözésnek,” amelyet az állandó bűntudat kierőszakolása tart fenn. A tehetetlenség gyökere valójában Per hibás neveltetéséből ered, és hogy „az egész társadalomban tévútra került idegenként bolyong”⁶⁵, annak köszönhető, hogy a család büntetőrendszerének dinamikájától későbbi [46] környezetében sem tud gondolatban elszakadni. A főhős ebben az olvasatban a „pedagógiai pesszimizmus”⁶⁶ szemléltetőeszköze.

6. Konklúzió

Az előző két pontból kiderül egyfelől, hogy a magyar újságírásban Pontoppidan műveinek politikai valamint társadalom- és ideológiai kritikái dominálnak, illetve a történelmi körülményeket vizsgálva természetes, hogy az 1900-as évek első felében több és változatosabb sajtótermékekkel találkozunk, mint a második világháborút követő időszakból. Másfelől világos, hogy az irodalomtudomány tágabb értelmezési kereteket szabott. Lukács formalizmusa és filozófiai meglátásai, Gergye mitológiai-tipológiai megközelítése, Miszoglád filológiai-hatástörténeti kutatása vagy a Vincze házaspár pedagógia-pszichológiai olvasata más-más vetületei ugyanazon műnek vagy életműnek.

Érdekes tény, hogy kevesen kerülnek ki a lehetőséget, hogy Pontoppidan műveit a biografizmus szándékával boncolgassák. Temérdek utalást találunk regényszereplők és valós személyek közötti párhuzamra. Dr. Nathan például Georg Brandesnek, Blomberg tiszteletes N. F. S. Grundtvignak felel meg, vélik a *Szerencsés Péter* kapcsán.⁶⁷ Ezentúl mintha közös megegyezés tárgyát képezné a meggyőződés, hogy Pontoppidan realizmusában „kemény”, és „férfias” író,⁶⁸

⁶³Feltehetően Keleti Márton, aki több Pontoppidan-művet fordított le németre. Forrás: http://www.henrikpontoppidan.dk/text/seclit/secbreve/keleti_martin/1929_03_01.html (utolsó hozzáférés: 2017. jan. 26.).

⁶⁴VINCZE László, VINCZE Flóra, *H. Pontoppidan: Szerencsés Péter: Elemzés = V. L., V. F., Regényirodalom és pedagógia*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1976, 101–118.

⁶⁵Uo., 107.

⁶⁶[46] Uo., 101.

⁶⁷LÉKAY, *i.m.*, 1959, LUKÁCS, 1998, *i.m.* 83–85., valamint ISZTRAYNÉ TEPLÁN Ágnes, „Egy ilyen jó európai és kultúrmisszionárius” Magyarországon = *Idegen költők – Örök barátaink – Világirodalom a magyar kulturális emlékezetben*, szerk. GÁRDOS Bálint, PÉTER Ágnes, RUTTKAY Veronika, TIMÁR Andrea, VINCE Máté, Budapest, L’Harmattan, 2010, 77–91. 2010.

⁶⁸LUKÁCS György, *Der Teufel am Herd*, Aurora, 1(1911), III, 153–156. és HAJDU, 1931,

bármit is jelentsenek pontosan ezek a jelzők. A dán Pontoppidan-kutatásban hívszónak számító ironikus írásmód⁶⁹ ellenben szinte teljesen elsikkad a releváns hazai szakirodalomban és zszurnalisztikában.

7. Kitekintés és a kutatás folytatásának irányai

Bár a teljes magyar olvasóközönség recepciójával a korábban megjelölt okokból nem foglalkozik a tanulmány, mégis beszédes lehet egy-két adat. Természetesen a kutatás hasznát szolgálná, ha tudhatnánk, milyen példányszámban keltek el az egyes regények vagy hányan olvastak egy-egy recenziót. A Központi Statisztikai Hivatal arról tájékoztatott, hogy az év végi raktárkészlet, amelyből a megjelenési számok ismeretében kiszámítható volna az eladási szám, a 10 000 példányszámot el nem érő kiadások esetében nem vezetik. Pontoppidan három regényének kolofonjában szerepelnek a következő adatok: [47]

<i>Szerencsés Péter.</i>	Budapest, Európa, 1959.	7000 példány.
<i>Az ígéret földje.</i>	Budapest, Táncsis Könyvkiadó, 1961.	6000 példány.
<i>A halottak országa.</i>	Budapest, Európa, 1966.	3000 példány.
<i>Szerencsés Péter.</i>	Bukarest, Kriterion, 1959 1974.	15 740 példány.

Az egyéb magyarul megjelent művekről sajnos még ennyi adattal sem rendelkezünk. Viszont feltehető, hogy a harmadik pontban bemutatott, magasabb példányszámú újságokban (Tolnai Világlapja, Pesti Hírlap) közölt névtelen novella fordítások a századelőről rengeteg laikus olvasót értek.

A kutatás folytatásának több lehetséges útja közül elsőbbséget élvez az eddigi eredmények megismertetése a szakterület dániai képviselőivel. A Henrik Pontoppidan Társaság 2017. január 20-án feltöltötte az addig elkészült bibliográfiát.⁷⁰ Távlati terv lehet az arra érdemes magyar nyelvű szövegek dánra fordítása, ami feltételezhetően elősegíti majd terjedésüket a nemzetközi skandinavisztikán belül. Hajdu és Pontoppidan levelezésének felülvizsgálása, a dán szerző hatása a vele kortárs magyar írókra⁷¹ szintén meghatározhatja a kutatás jövőbeli irányát.

i.m., valamint KÁLLAY, *i.m.*

⁶⁹Erről bővebb tájékozódást nyújt a következő adatbázis: <http://www.henrikpontoppidan.dk/text/seclit/secartikler/index.html> (utolsó hozzáférés: 2017. jan. 26.).

⁷⁰[47] <http://www.henrikpontoppidan.dk/text/magyar/bibliografi.html> (utolsó hozzáférés: 2017. jan. 26.).

⁷¹Elsősorban Szerb Antal, Oláh Gábor és Móríz Zsigmond.

The Reception History of the Works of Henrik Pontoppidan in Hungary

Henrik Pontoppidan (1857–1943) was one of the most significant prosaists in the Modern Breakthrough movement of 19th–20th century Scandinavia. However, not all European countries have been equally receptive to his oeuvre. Henrik Hajdu, who was the primary translator of his novels and short stories into Hungarian, is an internationally outstanding element in the history of the Danish author's general fame in the country's literary knowledge. An analysis of the public, cultural and academic attention of almost 120 years around his works, along with the translations' historical circumstances, stands in the focus of this paper. The corpus includes novels, short stories, newspaper articles, book reviews, scientific writings, encyclopedia articles and essays. [48]

Témavezetők:

Prof. Dr. Masát András, ELTE BTK, Skandináv Nyelvek és Irodalmak Tanszéke
Dr. Gergye László, ELTE BTK, XVIII-XIX. Századi Magyar Irodalomtörténeti
Tanszék

Irodalomjegyzék

1. Pontoppidan hazai fogadtatásának irodalomjegyzéke időrendi sorrendben

1.1 Novellák

- PONTOPPIDAN, Henrik, *A vándor visszatér* (Vandrereren), Fővárosi Lapok, 1894. nov. 3., 2604–2605.
- Uő, *Haladjunk a korral!* (Digterliv), Pesti Hírlap, 1899. febr. 14., 15.
- Uő, *A sas tragédiája* (Ørneflugt), Pesti Napló, 1900. ápr. 30., 1–2.
- Uő, *A nagy költő életéből* (Digterliv), Tolnai Világlapja, 11(1911), IX, 2218–2219.
- Uő, *Ifjú évek* (Ung Elskov), Vasárnapi Ujság, 63(1916), XLV–LIII.
- Uő, *Mártha, az ördög leánya* (Ung Elskov), ford. SCHÖPFLIN Aladár, Budapest, Athenaeum, 1919.
- Uő, *A vándor visszatér* (To Gange mødt), ford. HAJDU Henrik, *A kékmadár* 1(1923), X, 58–69.
- Uő, *Thora van Deken* (Lille Rødhætte), *Hoeck polgármester és felesége* (Borgmester Hoeck og Hustru), *A királyi vendég* (Den kongelige Gæst), *A vándor visszatér* (To Gange mødt) = Uő, *Thora van Deken*, ford. HAJDU Henrik, Budapest, Pantheon, 1929¹, 1930².
- Uő, *Thora van Deken* (Lille Rødhætte), *Hoeck polgármester és felesége* (Borgmester Hoeck og Hustru), *A királyi vendég* (Den kongelige Gæst), *A vándor visszatér* (To Gange mødt) = Uő, *Thora van Deken*, ford. HAJDU Henrik, Budapest, Révai 1920-as évek.
- Uő, *Sasút* (Ørneflugt), *Nyugat* 25(1932), IX–X, 506–507.

- Uő, *Sasút* (Ørneflugt), *Az erős szabó* (Den stærke Skrædder), *A bölcsek köve* (De Vises Sten) = *Nobel-díjas írók antológiája – Harmincnégy arcképpel*, az életrajzokat írták és ford. BAKTAY György, BÁLINT György et al., Budapest, Káldor Könyvkiadó Vállalat, 1935, 311–320.
- Uő, *Sasút* (Ørneflugt), = *Elbeszélések a világirodalomból*, vál. és jegyz. MARTINKÓ András, HINCZ Gyula, Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1965, 294–297.

1.2 Regények és regényrészletek

- PONTOPPIDAN, Henrik, *Szerencsés Péter* (Lykke-Per), Budapest, Dick, 1928.
- Uő, *Szerencsés Péter* (Lykke-Per), Budapest, Dante, 1920-as évek.
- Uő, *Szerencsés Péter* (Lykke-Per), Budapest, Európa, 1959.
- Uő, *Az ígéret földje* (Det forjættede Land), Budapest, Táncsics, 1961.
- Uő, *A halottak országa* (De Dødes Rige), Budapest, Európa, 1966.
- [49] Uő, *A halottak országa* (De Dødes Rige) (részlet) = *Európai népek irodalma: Válogatás az izlandi, faeröeri, norvég, svéd és dán irodalomból*, szerk. BERNÁTH István, Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat, 1970, 427–436.
- Uő, *Szerencsés Péter* (Lykke-Per), Bukarest,

1.3 Újságcikkek, műkritikák, könyvismertető

- FARKAS (WOLFNER) Pál, *A vörös kakas: Hauptmann Gerhard új darabja*, Uj Idők 7(1901), LI, 539.
- ISM., *A dán sajtó és a Nyugat*, Az Ujság, 1927. szept. 25., 13.
- KELETI Márton, *A nagy dán író 70. születésnapjára*, Népszava, 1927. júl. 24., 6.
- NICOLAISEN, Karl Kristian, *Henrik Pontoppidan (70-ik születésnapja alkalmából)*, ford. HAJDU Henrik, Nyugat 20(1927), XV, 159–169.
- DÓCZY János, *Szerencsés Péter*, Magyarország, 1929. febr. 18., 5–6.
- KELETI Márton, *Ismertető a Szerencsés Péterről*, Népszava, 1929. márc. 3., 18.
- HAJDU Henrik, *Szerencsés Péter*, Nyugat 22(1929), V, 353–354.
- KASSÁK Lajos, *Thora van Deken*, Nyugat 22(1929), XXI, 560–561.
- MAJTHÉNYI György, *Henrik Pontoppidan: Szerencsés Péter*, Napkelet 8(1930), III, 281–286.
- NÁDASS József, *A házasság válságának írói*, Korunk 5(1930), V, 395–397.
- HAJDU Henrik, *Dán elbeszélők: Kner-kiadás*, Nyugat 24(1931), V, 345–346.
- Uő, *Mands himmerig: Pontoppidan regénye*, Nyugat 24(1931), VII, 482–483.
- TERSÁNSZKY J. Jenő, *Szerencsés Péter: Henrik Pontoppidan regénye*, Nyugat 25(1932), IX–X, 591–592.
- KÁLLAY Miklós, *Henrik Pontoppidan a zsidókérdés első nagy regényírója*, Napkelet 16(1938), VI, 426–429.
- LÉKAY Ottó, *Szerencsés Péter*, Könyvbarát 9(1959), IX, 422.
- HÉRA Zoltán, *Szerencsés Péter*, Népszabadság, 1959. júl. 4., 8.
- B. és F. Gy., *Az ígéret földje*, Népszava, 1961. aug. 5., 2.
- NÁDASS József, *Az ígéret földje*, Nagyvilág 6(1961), VI, 1884.

- HAJDU Henrik, *A skandináv irodalom szolgálatában*, Nagyvilág 7(1962), XII, 1853–1861.
- FALUS Róbert, *A halottak országa*, Népszabadság, 1966. máj. 6., 9.
- ISM., *A halottak országa*, Korunk 26(1967), II, 277.
- KASSÁK Lajos, *Thora van Deken* = K. L., *Csavargók, alkotók: válogatott irodalmi tanulmányok*, szerk. FERENCZ Zsuzsa, Budapest, Magvető, 1975 [1929], 497–499.

1.4 Tanulmányok, esszék, tudományos irodalom

- LUKÁCS György, *Der Teufel am Herd*, Aurora, 1(1911), III, 153–156.
- [50] LUKÁCS György, *Pontoppidan novellái* = L. Gy., *Esztétikai kultúra*, Budapest, Napvilág Kiadó, 1998 [Athenaeum 1913], 83–85.
- KARDOS László, *Pontoppidan és a Szerencsés Péter*, = K. L., *Közel és távol: Irodalmi tanulmányok*, Budapest, Magvető, 1966 [1959], 101–122.
- LUKÁCS György, *Az elvont idealizmus* = L. Gy., *A heidelbergi művészetfilozófia és esztétika? A regény elmélete: újfőkori művek*, ford. TANDORI Dezső, sajtó alá rend. FODOR Géza, Budapest, Magvető, 1975, 547–559.
- MISZOGLÁD Gábor, *A dán regény a XIX. században*, Filológiai Közlöny, 23(1977), I, 75–86.
- UNGVÁRI Tamás, *A dán naturalizmus* = U. T., *A modern irodalom válaszüttjain*, Budapest, Gondolat, 1984, 53–59.
- MESTERHÁZI Miklós, *Korunk öröksége, avagy Ernst Bloch a „Hanyatlásról”*, Magyar Filozófiai Szemle, 28(1985), III–IV, 377–425.
- GERGYE László, *Pontoppidan Szerencsés Péteréről*, Filológiai Közlöny, 42(1996), I, 1–20.
- GERGYE László, *A melankólia mint létértelmezés (Pontoppidan: A halottak országa)*, Filológiai Közlöny 46(2000), III–IV, 89–104.
- ISZTRAYNÉ TEPLÁN Ágnes, *„Egy ilyen jó európai és kultúrmisszionárius” Magyarországon = Idegen költők – Örök barátaink – Világirodalom a magyar kulturális emlékezetben*, szerk. GÁRDOS Bálint, PÉTER Ágnes, RUTTKAY Veronika, TIMÁR Andrea, VINCE Máté, Budapest, L’Harmattan, 2010, 77–91. 2010.
- GERGYE László, *Századvégi Aladdin-reinkarnációk* = G. L., *A dán regény aranykora*, Budapest Universitas Könyvkiadó, 2015, 195–206.

1.5 Egyéb műfajú írások

- ZOLNAI Gyula, *Egy regényfordításról*, Magyarosan – Nyelvművelő folyóirat, 2(1933), III–IV, 31–37.
- SZERB Antal, *Henrik Pontoppidan* = Sz. A., *A világirodalom története*, Budapest, Magvető, 1992 [1941], 783–784.
- [51] KREUTZER Sándor, *Henrik Pontoppidan: Szerencsés Péter* = K. S., *Mit olvassunk? 50 skandináv regényről mesél Kreutzer Sándor*, Budapest, Káldor, 1947, 121–125.

- VINCZE László, VINCZE Flóra, *H. Pontoppidan: Szerencsés Péter: Elemzés = V. L., V. F., Regényirodalom és pedagógia*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1976, 101–118.
- MISZOGLÁD Gábor, *Henrik Pontoppidan = Világirodalmi lexikon*, szerk. SZERDAHELYI István, X. (P–Praga), Budapest, Akadémia, 1986, 739–743.
- BAKSY Péter Ernő, *Dán szépirodalmi mávek – magyar fordításban. A Dán Irodalmi Információs Központ kiadványa a magyarországi Dán Kulturális Intézet megnyitása alkalmából, 1992 november*, Koppenhága, Kecskemét, Dán Irodalmi Információs Központ, Dán Kulturális Intézet, 1992.
- WELLMANN Luca, *Sammenligning af Hans Christian Andersens og Henrik pontoppidans livsanskuelse på grund af deres kunstnerromaner*, Budapest, publikálatlan diplomadolgozat, 2012.

2. A tanulmányban előforduló további hivatkozások

- CARIT ANDERSEN, Poul, *Omkring Henrik Pontoppidan = Bogvennen. Aarboeg for Bogkunst og Boghistorie*. udg. af DAHL, Svend, København, Fischers Forlag, 1951, 59–74.
- CIEGER András, *Magyarország politikai kultúrája a dualizmus időszakában*, Múltunk – politikatörténeti folyóirat 45(2000), III, 3–51.
- FIBIGER, Johannes, LÜTKEN, Gerd, *Litteraturens veje*, Systime, 2004.
- KOSZTOLÁNYI, Dezső, HELTAI, Jenő, HERCZEG, Ferenc, *Levelek a PEN Club Tizedik Világkongresszusára meghívottak részére*, Petőfi Irodalmi Múzeum, Kézirattár, 1986. évi kézirattári szórvány, V.5009/2.
- KUN Zsigmond, *Visszaemlékezés a PTOE-re*, Irodalomtörténet, 54(1972), IV, 947–970.
- MARKOVITS Györgyi, *Czakó Ambró elkobzott kiadványai a kurzus idején*, Irodalomtörténet, 62(1980), XII, 501–512.
- MILKÓ Izidor, *Vadnay Károly és a Fővárosi Lapok*, Nyugat, 17(1924), III, 179–190.
- OROSZ Noémi, *A Vasárnapi Ujság (1854–1921) története*, Debrecen, publikálatlan diplomadolgozat, 2009.
- PONTOPPIDAN, Henrik, *Borgmester Hoeck og Hustru. Et Dobbeltportræt*, Koppenhága és Kristiania, Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, 1905.
- Uő, *De Dødes Rige. En Fortælling-kres af Henrik Pontoppidan*, 1–4. Koppenhága, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, 1912–1916.
- Uő, *Det forjættede Land*, 1–3, Koppenhága, Det Nordiske Forlag, 1891–1895.
- [52] Uő, *Fra Hytterne. Nye Landsbybilleder*, Koppenhága, Gyldendal, 1887.
- Knokkelmanden = P., H., Fra Hytterne. Nye Landsbybilleder*, Koppenhága, Gyldendal, 1887.
- Uő, *Den kongelige Gæst. En Krønike*, Juleroser 4(1902), XII.
- Uő, *Krøniker*, Koppenhága, P. G. Philipsens Forlag, 1890.
- Uő, *Lille Rødhætte*, Koppenhága, Det Nordiske Forlag, 1900.
- Uő, *Lykke-Per*. 1–8. Koppenhága, Det Nordiske Forlag, 1898–1904.
- Uő, *To Gange mødt*. Tilskueren, 26(1886), II.
- Uő, *Ung elskov. Blade af en Mindekrans*. Koppenhága, Gyldendal, 1906.

Uő, *Vandrerren. En Epilog = P., H., Fra Hytterne. Nye Landsbybilleder*, Koppenhága, Gyldendal, 1887.

Uő, *Ørneflugt*. Az Aarhus Stiftstidende 1894-es ünnepi kiadványában.

SZENTIRMAI István, *Fejezetek a magyar katonai filmgyártás történetéből*, Honvédségi Szemle, 1999/9, 139–144.

3. Internetes források

http://www.henrikpontoppidan.dk/text/seclit/secbreve/andersen_inge_borg/1937_07_19.html (utolsó hozzáférés: 2017. jan. 26.).

<https://mediatorstenet.wordpress.com/2014/12/01/pesti-naplo-1850-1940/> (utolsó hozzáférés: 2017. jan. 26.).

http://www.henrikpontoppidan.dk/text/seclit/secbreve/keleti_martin/1929_03_01.html (utolsó hozzáférés: 2017. jan. 26.).

<http://www.henrikpontoppidan.dk/text/seclit/secartikler/index.html> (utolsó hozzáférés: 2017. jan. 26.).

<http://www.henrikpontoppidan.dk/text/magyar/bibliografi.html> (utolsó hozzáférés: 2017. jan. 26.).

Lektorálta: Dr. Annus Ildikó, tanársegéd. ELTE BTK, Skandináv Nyelvek és Irodalmak Tanszéke.